

Il niev dretg d'jerta ed il stan puril

Autor(en): **Tuor, P.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **11 (1909)**

PDF erstellt am: **11.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882103>

Nutzungsbedingungen

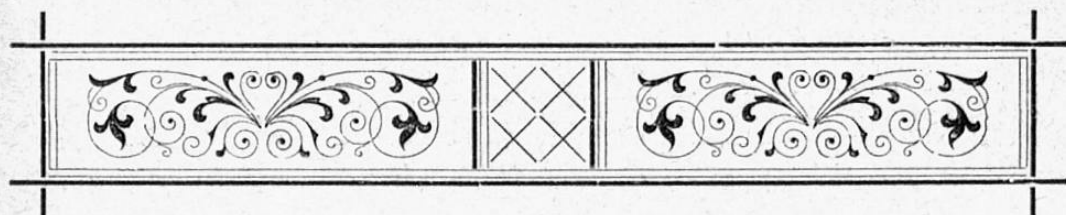
Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Il niev dretg d' jerta ed il stan puril.

Da Dr. P. Tuor.

Il stat modern secontenta buca mo de segirar e proteger l' existenza e la libertat dil singul carstgaun e della societad, de tener a mistregn ils regls prigulus, ils quals mettessen sutsura la humanitat, de garantir ad in e scadin quei che appartegn ad el tenor il princepi de giustia e dueivladat. Il stat d' ozildi vul e sto ira pli lunsch. Sco in premurau bab de familia duei el prender quita de tuts ses affons. El duei gidar a compartgir a quels instrucziun, educaziun ed ils mieds necessaris per domignar il dir combat pell' existenza. El duei, cun ina sabia e ponderada legislaziun, promover il saun svilup social, economic e politic della naziun e de mintga classa ordlunder, combatter tendenzas e direcziuns ella veta sociala, las qualas smanatschan de portar donn e malura. Il stat duei finalmein cun las abundontas resurzas flussigiontas en sia cassa sustener mintga sauna iniziativa e cooperar tier interpresas de impurtonza generala, per las qualas las forzas dil singul fussen memia fleivlas.

Il quitau e la premura dellas autoritats publicas ston sestender sur l' entira populaziun, compegliar las differentas classas, las qualas componan la societad d' ozildi. Mo en emprema lingia ha de basegns d' agid la membra, la quala ei la pli fleivla e pitescha il pli tgunsch, il luvrer rentaus davos la tschocca malsegira maschina, la survienta suttamessa al commando ed agl uorden de casa de bein enqual entersada e rigurusa massera e finalmein era il stan puril exponius a dira e stunclementonta lavur ed a numerus prighels per veta e beins.

La muntada dil stan puril.

Il quitau per il stan puril ei senza dubi ina dellas empremas e pli impurtontas obligaziuns dil stat modern. Protegend il pur, promovend l' agricultura fa il stat ge nuot auter che luvrar per siu agen pli fundamental interess. Il stan puril ei aunc ozildi nunditgont las snueivlas midadas ella veta sociala, provocadas entras numerusas e raffinadas invenziuns, entras trafic ed industria, la pli impurtonta clamada, la petga nunballuonta dell' entira societad, il crap de fundament dellas instituziuns publicas. «La situaziun e la sort della agricultura» di in perdert scribent «ein la sort dil pievel entir». Ed il grond retg de Prussia Fride-ric II lauda il stan puril culs plaid: «L' agricultura ei gl' empren art, ch' ei dat; senz' ella dess

ei ne marcadonts, ne poets ne filosofs; mo quei, che la tiara producescha, ei vera rihezia.»

Nuot ei pli lev che de mussar la muntada, la quala il stan puril ha aunc adina el stat modern. Bunamein en tuttas tiaras dil mund fuorma la populaziun agricola la classa sociala la pli numerusa. Solettamein en Engheltiara e Scozia, nua che las pli malsaunas relaziuns agricolas regian dapi in tschentaner, vegn il diember de purs lunschô survargaus entras autras clamadas. En Austria, Ungaria ed Italia sedat pli che la mesadat della populaziun giu cun cultivar il funs, en Frontscha e Tiaratudestga pauc meins che la mesadat. Era en nossa Svizzerza, ed aunc dapli en nies Grischun, formeschan ils purs la capo-massa dil pievel. Tenor la dumbraziun professionala de 1905 crodan en Svizzerza ed el Grischun da melli persunas occupadas en ina professiun las zeffras suondontas sillas differentas clamadas:

Professiuns	Svizzerza	Grischun
Agricoltura	430	560
Mistregn ed industria	387	205
Commerci	118	147
Trafic	47	61
Clamadas liberalas	18	27

In sempel quen ei pia gia sufficientes per demussar, ch' ina gronda part della naziun prospe-

rescha leu, nua ch' il pur ei en flur, e ch' encuntercomi il maguol dil stat va en marscha, nua ch' il stan puril pitescha. E cunquei che las entradas dil stat flussegian en gronda part ord las buorsas dils burgheis, ei sia cassa ton pli tgunsch d' emplenir, pli fermas costas ch' ils purs possedan, pli gronda forza ch' els han per pagar taglias e taxas.

Il stan puril porscha a nus buca mo il pli grond pertschien, sunder era la part la pli ferma, sauna, resistent, la pli religiosa e morala della entira naziun. Il pur, che fladescha gl' onn ora l' aria pura de quolms ed uauls, che senutrescha cun products ils pli sauns e confortonts produci entras atgna lavur, quel posseda aunc adina gnarvasco itschal, pugns, che pon smenar marti e spandun, combas senza stermen per strapaz e murteris. Il stan puril ei quel, che regenerescha senza calar la populaziun falombra e declinada dils marcaus, che porscha al stat la pli ferma uestonza en prighels ed ujara. Cun tgei sterment han ils politichers e militars tudestgs cattau ad agur ils davos onns, co il diember de recruts habels tier il survetsch croda ad in curdar els marcaus gigantes de Berlin, Hamburg, Breslau ed en tuts ils territoris d' industria!

Nossa Svizzerza posseda zvar buc marcaus de talas dimensiuns, mo era en nossas capitalas en-

tschevess senza fallir la recrutaziun a dar resultats pauc splendids, sche la giuventetgna derivonta dalla campagna ulivass e megljurass leu bucalas zeffras. Nossa patria sa esser ruasseivla, aschiditg sco nus havein raschun de cantar cul «Pur Sursilvan»:

Perquei tadlei vus gronds signurs
De quellas, tscheillas vals:
Ei crescha aunc adina purs
Cun bratscha, pugns e pals!

Culla forza della bratscha seunescha era il bia tiel pur la forza morala, il senn religius, in pertratg saun e ruasseivel. Siu saung buglia meins tgunsch che tiel luvrer, siu tgau giudichescha pli plaun, mo tont pli gest e raschuneivel. Disturbis e sgurdins, revoluziuns ed ujaras vegnan da rar dalla classa purila, ne che quella stuess esser endridada, maltractada e squitschada sin maniera infama, sco igl ei stau il cass culs paupers plebeiers ella veglia Roma e cul pur tudestg suenter la reformaziun. «Il pur ei la pli ferma ustonza sper tron ed altar, il pli fideivel pertgirader de lescha e constituziun» aschia scriva cun raschun in autur tudestg.

Sper tals ed auters motivs ideals ston era calculaziuns d' uorden material muentar e constrenscher mintga sabi regenter, de prender il pur sut speciala protecziun. Il pur furnescha allas au-

tras clamadas ils products nundispensabels per viver e sevestgir. Stat il pur mal, sesminuescha la rendita de sia lavur, lura sto la naziun retrer quei che maunca ord tiaras jastras, ella vegn dependenta dagl'exteriur, dallas mesiras financialas e politicas d' auters stats. Tgei che quei ha de muntar en cass d'ujara, sa mintgin levamein lignar!

Denton, il pur venda buca mo, el cumpra era ozildi. El ei il principal consumader dils products fabricai dall'industria, propagai e vendi dal commerci. Nua ch' il stan puril pitescha dal trer anavos, co duein leu mistregns, fabricas, stizuns s'emplenir cun daners? Buca per nuot di il proverbio tudestg: «Hat der Bauer Geld, hat's die ganze Welt.»

Quitau dil stat per la classa purila.

Ils motifs allegai duessen perschuer min-tgin, che il stat, ge l'entira societad dependan en lur existenza, forza e rihezia en bia graus dal prosperar dil stan puril. Per quei sto il stat, vulend ademplir siu duer, demussar premura per la classa agricola, sustener siu svilup e progress, combatter ses inimitgs. Dal quitau dellas autoritads publicas dependa en emprema lingia la sort, il beinstar ne la miseria dil pur. Aschia scriva il gron economist tudestg Rau: «L'esperienza muossa, che buca las tiaras benedidas il pli abundon-

tamein dalla natira, sunder quellas ch' ein il me-
gler guvernadas, ein cultivadas sin la pli perfetga
maniera.» Ed el fa attents sil Portugal, nua che
«nunditgont in clima fetg migeivel la mesadat
della tiara schai sco in desiart e l' altra mesadat
contegn mo miserablas pastiras communalas.»

Mo, co sa e duei il stat contribuir pil pro-
gressar e beinstar dell' agricultura? Sin duas ma-
nieras, directamein ed indirectamein. Directamein
entras subvenzionar, sustener cun daners, instruc-
ziun e cussegl tuttas emprovas e stentas per me-
gliurar las condiziuns purilas, per perfeczionar la
cultivaziun dil funs e la tratga de biestga. La ma-
niera indirecta, mo persunter tont pli effectiva,
cuzzeivla e generala, ei de tener en égl ils inte-
ress purils tier la legislaziun. Nua ch' ei drova,
duein atgnas leschas vegnir relaschadas en favur
della classa purila, mo oravontut duein ils interess
de quei stan vegnir salvai e protegi ellas impur-
tontas leschas, che ordeinan damondas generalas,
en emprema lingia pia ellas grondas codificaziuns,
ella constituziun della tiara, el cudisch penal, pro-
cessual, de policia e finalmein era el *cudisch civil*.
Perquei eis ei stau en nossa patria strusch in temps,
cura ch' ils interess purils eran pli fetg en damon-
da, pli profundamein studigiai, pli vivamein de-
batti e pli energicamein defendi, che duront il da-
vos decenni, il qual ha schaffiu per la Confederaziun
l' ovra monumentala dil *Cudisch civil svizzer*.

Il stan puril ed il Cudisch civil svizzer.

Ils interess dil stan puril han tier la codificaziun dil dretg civil anflau caulds e decidi defensors. Gia gl' autur principal della lescha, *Prof. Dr. Huber*, ha dall' entschatta naven demussau in profund patertgar e sentir social, ina remarcabla premura de buca mo scaffir ina fina e consequenta ovra giuridica, sunder d' oravontut risguardar ils basegns dellas differentas clamadas, senza embliadar il tschep il pli vegl e pli stagn della popolaзиun svizzera, il pur. Davenda ch' igl emprem project della lescha ei comparius, ha la ligia svizzera de purs sut la direcziun de siu secretari *Dr. Laurtschaffau* il tgamun, per direger e menar la campagna en favur dils basegns purils. Quella ligia ha gia 1899 surdau al cussegl federal in rapport sur las proposiziuns ariguard la creaziun dil niev pègn immobiliar. Dr. Laur ha plinavon en in diember numeras dellas «Communicaziuns dil secretariat puril svizzer» els onns 1901 e 1903 dilucidau las questions las pli impurtontas pil pur e priu posiziun tiel project dil departement de giustia de 1900. Quei project ei vegnius proponius dal cussegl federal ad ina commissiun de 34 experts, la quala ha en quater sessiuns dals 1901—03 discussionau punct per punct l' entira lescha civila. En quella impurtonta commissiun sesevan era representants dil stan puril, aschia igl allegau

Dr. Laur e sper el Sigrist, president dell' uniu purila de Lucern. Ils purs ein plinavon vegni susteni dals commembers ord ils cantuns agricols, aschia da Dr. Planta Rehanau, Loretan, cuss. naz. Leuk Valleis, Schmid, da glez temps cuss. naz. Altdorf, ussa derschader federal, Wirz cuss. dils cantuns Sarnen, Isler, cuss. dils cantuns Aarau, ed aunc auters. Era las combras federalas han, gia per tema dil referendum e della votaziun populara, sespruau de cuntentar ils giavischs dils purs ed ellas han perquei adoptau enqual proposiziun de Dr. Laur, che la commissiun d' experts haveva giu refusau. Ils interess purils ein pia stai tschentai en buns mauns. Mo contemplond las disposiziuns pridias si ella lescha e percurrend plaids e tractandas, survegnin nus l' impressiun, ch' ils purs rehs, ils possessurs de gronds beins arrondi, ils purs digl Emmenthal, de Solothurn, Lucern, Turitg, Aargau etc. han giu pli numerus e premurai defensurs, ch' ils purs pigns, proprietaris de pintgas e spatitschadas parcellas, ils purs, sco ei dat en nossas alps. Suententer haver legiu questa lavur tochen alla fin, forsa ch' in ne l' auter de nos lecturs vegn ad arrivar tiella medema idea¹⁾.

¹⁾ *Dr. Decurtins*, il qual ei davenda sia entrada ella politica adina semussaus sco fervent defensur dils interess socials dellas classas basignusas e surtut dil pur pauper, fuva gia all' entschatta della discussiun sul Cudisch civil extraus ord il cussegl nazional suenter ina splendida peroraziun en favur della lètg cristiana.

Il legislatur ha oravontut encuretĝ de combatter ils dus principals inimitĝs, ils quals smantschan pli u meins en tuttas tiaras al stan puril ed han en enqualina ruinau el da rudien. Igl emprem inimitĝ dil stan puril ei la nunfavoreivla distribuziun della tiara, dil terren cultivabel, il secund inimitĝ ein ils deivets.

La tiara ei repartida sin maniera nunraschuneivla, disavantagiusa, seigi cura che memia paucs ne seigi era cura che memia biars han art e part vidad ella. Egl emprem cass ei la proprietat dil singul memia gronda, el secund cass memia pinga. Ei ha dau e dat aunc ussa tiaras, nua ch' in tschupel rehuns separtgeschan persuls egl entir, immens territori, duront ch' il pievel sez ha negin possess vid il funs ed ei sforzaus ded ir tiels rehs sco migiurs, ne en schurnada, ne de bandunar la campagna e serender egl jester u els marcaus. Gia il vegl imperi roman ha pituu giudlunder, che tut la tiara fuva emplunada els mauns de zaconts, duront ch' il pievel engaldeva. «Ils latifundis (quei ei quellas immensas proprietats) han mess a frusta l' Italia e lavagan uss aunc las provincias digl imperi» aschia plira il scriptur roman Plinius. Tenor el possedevan sis patrums miez la provincia romana d' Africa. Era ozildi aunc dat ei tiaras, che schan sut ina nuscheivla accumulaziun della proprietat funsila. Aschia oravontut las inslas Bri-

tanicas. En Scozia possedan 70 persunas, en Irlanda ca. 700 la mesadat dell' entira tiara. E l' entira Engheltiara dumbra mo 20.000 persunas, che han possess vid il funs, forsa pauc dapli ch' en nies Grischun. E quei ei tiaras cun territori cultivabel lunscho pli spazius ed extendiu che nosa entira Svizzer! Talas immensas possessiuns, enqualina gronda sco in reginavel, dat ei era en certas parts dell' Italia, Austria e Prussia.

Igl ei buca grev de far ver, con mal tuttas classas dil pievel, con mal l' entira naziun stat, nua ch' il possess vid il funs ei emplunaus els mauns de zaconts. Sper millionaris, che gaudan el luxus ed els plaschers dil marcaus la rendita retratga din funs, ch' els han forsa mai viu ne visitau, dat ei milliuns de gleut paupra, de migiurs e luvrers. Il pur, igl element conservativ e ruasseivel della populaziun, maunca. Il pievel cumin, unfis d' engaldir e sriblar, banduna finalmein la patria, nua che ne casa ne prau retignan el, ed enquera sia ventira sut autras steilas. Sco trest exempel havein nus cheuavon égl l' Irlanda, nua che la populaziun ei en ca. 40 onns sesminuida per bunamein 4 milliuns. E cun tala emigraziun entscheivan las forzas de lavur a muncar, ils ers daventan praus, ils praus pastiras e las pastiras semidan plaunsiu en uauls, en selvadis e territoris de catscha pils rehs signurs.

Nossa Svizzerha ha, Dieus seigi ludaus, nuot de patir dals latifundis, dalla concentraziun dil possess, aunc meins nies Grischun. Nus havein en general aunc purs cun ina buna proprietat me-sauna. Nus essan plitost exponi agl inimitg contrari dil stan puril, e quel ei la memia gronda *partiziun* dil terren. La gronda part dil pievel ha art e part vid il funs, mo persunter ei la proprietat dil singul savens aschi pintga, restretga, ch' ella offra buc il paun sufficient per nutrir ina familia. En bia loghens san forsa memia biars cantar cul poet romontsch: «Quei ei miu prau, quei miu clavau!» Ei ina tala distribuziun, ei la parcel-laziun dil terren adina de donn? Senza dubi buc, ella ei bia gadas de gudogn. Aschia porta il possess parcellar, la proprietat vid frusts pigns, in grond avantatg el contuorn de marcaus, de contradas industrialas, nua ch' ils cultivaturs dil terren anflan tgunschamein caschun de carschentar la rendita nunsufficienta de lur funs cun ir a schurnada, cun s' engaschar en fabricas, en negozis, en hotels, cun sededicar ad ina cultura pli intensiva, pli rendeivla, sco p. ex. de legums e puma ne de vegnas. Con bi e bien eis ei, sch' il sempel luvrer, il marcadont, gl' employau, il studigiau possedan damaneivel dil marcau, nua ch' els lavuran savens en condiziuns malsaunas, in englar per cultivar, ina casetta per sez habitar!

Savens encuntercomi ei la distribuziun dil terren sin in fetg gron diember de possessurs plitost de donn e quei principalmein en contradas senza commerci ed industria, senza cultira intensiva, sco p. ex. en nossas vals montagnusas. Il territori cultivabel de mintga vischnaunca resta adina il medem, selai buca engrondir, el po buca nutrir pli ch' in cert diember de purs, el sa buca vegnir partius en pli che tontas e tontas possessions, ne che biars ston entscheiver ad engaldir, il vit prend il surmaun en tgamanada, tschaler e clavau, ord las orvas cuchegia la miseria. Con tresta e deplorabla ei la situaziun dil pur de miserias! El e sia casada ein exponi allas lunas della aura, dils insects, dellas malsognas, che san en paucs dis ruinar raccolta ne muvel, derscher igl um en palas. Mo il possess communabel vid alps e pastiras e la pasculaziun cumina, quella venerabla instituziun, ch' ins duess buca dismetter aschiditg sco ei dat aunc in pur en pupira, pon tener el sin peis, preservar el de disfar prau e muvel. Ed ils funs din tal pur, con mal ein els en general cultivai? Pauca biestga pauca grascha, pauca grascha pauc fretg, praus e baghetgs en decadenza, ei manca ils raps de mantener. E la miseria lavura buca mo sil tgierp e silla sanadat, ella isa era ora sias sdremas ell' olma, el spért e character. Cuntentientscha, ruasseivladat, spért de

independenza, las capo-vertits dil stan puril, svaneschan, ils aunghels cun pègl ner, scuidonza e murmignem, odi encunter il proxim ed indifferenza pigl agen fatg sgolan el cor. Quel daventa in tschespet favoreivel pils inimitgs della religiun e morala, societad e proprietad.

E sch' il pauper pur po aunc forsa sedustar dal mender, dal vender siu fatg, sto el pli e pli sebetter a mauns als deivets, als capitalists, als gedijs, allas bancas, el lai scriver si hermès ed ustiers, enquera vinavon criedi, entochen ch' il davos frust prau, entochen che casa e clavau ein mess sut als crediturs. Ed ils deivets, quels ein la fin finala la mort dil stan puril.

Il dretg d' jerta ed il stan puril.

Cun raschun ha il niev cudisch civil svizzer sespruau de far il siu per mantener en nossa patria ina classa de purs sauna, ferma, beinstonta. A quella mira surveschan in diember disposiziuns, las qualas sesanflan spatitschadas en las differentas parts della lescha. Las pli impurtontas e fundamentalas cattein nus denton el dretg d' jerta e sur de quellas vi jeu aunc in tec disquorer cul pur romontsch.

Il dretg d' jerta, quei ei la maniera co ils beins setransmettan d' ina generaziun all' outra, ha gia en general ina grondiusa muntada pella situa-

ziun e svilupaziun materiala e sociala din pievel. Cun raschun scriva il grond historicher franzos Tocqueville: «Las leschas sur l' jerta duessen vegnir tschentadas alla testa de tuttas instituziuns politicas, pertgei ch' ellas han in' influenza nuncarteivla sur la situaziun sociala dils pievels.»

Il dretg d' jerta ei oravontut era d' impurtonza pil stan puril. Dad el dependan per gronda part las duas impurtontas damondas, co il possess vid il funs ei repartius e con lunsch el ei greviaus cun deivets.

Nunch' il defunct possedi in solet artavel, vegn suenter sia mort sia facultat partgida denter pliras persunas. Ils daners vegnan dividi, medemamein era ils davers, las aczias, las obligaziuns. Las mobílias vegnan il bia messas giu sils differents stolls, ad in tucca ei in, ad in auter in auter toc. Quei selai buca scommandar, mo quei sa mintg' artavel pretender, che caussas appartenentas ensemen vegnien buca separadas. In giug hartas, ils utensils din mistergner, ina collecziun de marcas, de gasettas, ina biblioteca ston, sch' in dils artavels vul, vegnir tschentai ensemen sin in medem munt. Quei perscriva gl' artechel 613 dil Cudisch civil.

Damondas aunc pli impurtontas, pli grevas de sligiar sepresentan a nus, cura ch' ei setracta de parter immobilias, beins schischents. Tgei duein

ins far culs baghetgs, cun casa e clavau, cun curtains, cun praus e pradas, quolms ed aclas? Duein ins divider quels beins denter differents stolls, ne duein ins surschar els bials ed entirs ad in solet artavel, che havess persunter de pagar, condescher ora tshels? Astga ins far en parts in prau ne in quolm, divider ils frusts sin differents stolls?

E tgei valsen sto tgi che surpren in bein schiscent pagar persunter ne schar metter a quen? Quellas treis damondas han in' impurtonza fundamentala pil stan puril, da lur sligiazion dependa en bia graus siu beinstar e prosperar. Senza dubi vegn era il pur grischun s' interessar de saver, co il niev cudisch civil rispunda sin quellas damondas.

Mesiras encunter la parcellaziun dil funs.

Tut tgi ch' enconuscha l' agricultura ed ils baghens dil stan puril ei d' accord de dir, con nuscheivel ei seigi per cultivaziun e rendita, de tagliar ils funs en pli e pli pigns tocs, de divider els en frusts u parcellas. Ual tier nus regia quella schliata moda sil pli ault grad. Ei dat vischnauncas, nua che la cultura ha la pareta dina cozza cusida ensemen ord scrottas melnas e verdas. Con savens vesein nus aunc adina, co liungas e ladas pradas vegnan tagliadas en pendas graschlas sco faschas, co bellezza mises, la luschezia dil pur,

vegnan zinslai en quaders stretgs sco tuaglias! Co duein ins en tals loghens plidar d'amegliuraziuns ne de cultivaziun pli razionala, pli intensiva! Co san tals funs dar era mo ina modesta rendita al cultivader, sch'el quenta sper sia lavur il temps piars per ir e turnar, per menar ora il cultem, per rabbitschar a casa il fretg? Co sai aunc portar ora de mantener leu agens nuels e clavaus, sch'ins po star ora de tener mo duas vaccas a pantun, sch'ins ha mo in per zugls per derscher ellas foppas? Gia anno 1862 ha *P. C. Planta*, il scalfider de nies dretg privat grischun, plirau: «Il mender donn de nossa agricultura ei enconuschemein d'encurir ella parcellaziun sur mesira dil funs, e quella sezza deriva dallas nunraschuneivlas partiziuns d'jerta, tenor las qualas mintga funs, e seigi el aunc aschi pigns, vegn realmein partgius denter ils artavels, e quei perfin, sch'igl ei avunda beins per schar vegnir tier a mintga artavel in ne l'auter frust, senza far el en tocs, cun schazegiar ed ulivar ora gestamein denter ils differents stolls.»

Vesend quella calamitat ha gia nies *dretg privat cantonal* sespruau d'impedir la nunraschuneivla parcellaziun dil funs. Mo deplorablamein ha el buca giu la curascha de tschaffar en il mal cun la dètga energia, el ei secuntentaus cun ina regola lucca e largia, in ver baubau, che ha tementau

negin. Il § 487 statuescha mo, che la formaziun dellas quotas duei daventar «*da maniera, che la smembraziun (quei ei parcellaziun) dil funs vegn evitada, ton sco pusseivel.*» Co quei bien e pietus giavisch ei vegnius exequius muossan claramain las relaziuns d'ozildi. Sch' ils artavels ein dil meini, che miez per in fa mal a negin, e taglian il funs en zenslas, tgi duei dir zatgei encunter? La dertgira sa ge intervegnir solettamein, sch' ils artavels cloman ella ad agid per scarplir lur disputa, ed era lu tgei duei ella far cun ina disposiziun largia e stendeivla sco lastic?

Il *Cudisch civil svizzer* stueva, sch' el voleva sez medegar quella plaga, tagliar pli a funs viaden el viv, el astgava buca mo exprimer sempels giavischs, el stueva relaschar *decidi scommonds*. El astgava buca mo scommandar la parcellaziun en general, el stueva fixar ina mesira exacta, sut la quala negin funs astgi pli vegnir partgius. Mo co anflar la dretga mesira? Quei fuva la pli diranusch. La differenza denter las manieras de cultivar la tiara, denter las diversas parts della Svizzera ei memia gronda, per schar stabilir dapertut la medema grondezia pella parcella minimala, pil frust il pli pign, che astgi vegnir fatgs. Uauls e pastiras munglassen restar pli vasts e spazius, che praus e pradas, e quellas puspei duein seschar meins smesar, che ers e curtins, vegnas ed orts.

E tgei lètga eis ei denter il Valleis, Vad e Tessen cun lur cultira de vegnas ed uauls de castogners e las contradas alpinas cun pastiras, uauls de pégnis, tieua e larischs; tgei lètga denter ils crests digl Jura, nua ch' ei regia spell' agricultura il viv commerci de fabricar uras, e las montognas grischunas, uranesas, vallesanas, nua che la cultira dil funs e la tratga de biestga ein quasi il solet mied de gudignar il paun? Ei mava pia nunpusseivlamein buc, de fixar ina soletta e medema mesira per tuttas specias de cultira, per tuttas contradas della Svizzeria. Cun raschun ha la confederaziun cartiu, ch' ils cantuns enconuschien megler il basegn dil stan puril en lur territori, ed ella ha perquei vuliu surschar ad els de stabilir, con lunsch ils funs astgien vegnir dividi e smesai. Aschia ei, encunter il giavisch dil secretari dils purs Laur,¹⁾ vegniu disponiu en art. 616 dil Cudisch civil: «*Ils cantuns han il dretg de stabilir ina certa mesira per mintga specia de cultira, sut la quala ils funs astgan buca vegnir smesai tier la partgida!*» Senza dubi vegnan ils biars cantuns a far diever de quella autorisaziun e tschentar tiarms alla partiziun dil funs. Quei sa il megler daventar en la lescha d' introducziun, ch' ils cantuns ston relaschar per completar il Cudisch civil.

¹⁾ Laur vuleva, che la confederaziun stabileschi senza la medema mesira sin tut siu territori. El proponeva 36 aras per praus, ers ed uauls.

Ils projects de lescha, ch' ein tochen dacheu compari, confirman quella speronza. Il project dil cantun d'Aargau § 80 prescriba, che praus, ers ed uauls sut 36 aras (= 900 tschuncheismas ne fests) possien buca vegnir fatgs en parts tier la divisiun dell'jerta, e che funs pli gronds astgien buca vegnir smesai en frusts de meins che 18 aras (450 tschuncheismas) l' in. Baseltiara dispona il semegliant, mo fixescha quellas mesiras sin 30 resp. 15 aras. Bern scommonda en § 65 de siu project de divider tiara aviarta (praus, ers, pastiras) en parcelas de meins che 18 aras ed uauls en parts de meins che 36 aras.

Il project pella lescha grischuna ei el moment, che nus scrivin questas lingias, aunc buca enconuschents, mo sco nus udin ord buna fontauna duei era quel contener il scommond de parter ils beins, che survargan buca ina certa grondezia. Nus sperein denton, ch' ins vegni buc sco egl Aargau ed a Baseltiara fixar ina soletta e medema mesira minimala per tuttas specias de terren, per tuttas cultiras. Buca fierer tut el medem figui! Ins duess silmeins distinguer las suondontas sorts de cultira: vegnas ed ors, ers, praus, quolms, pastiras ed uauls.

Talas disposiziuns impedeschan la parcellaziun dils beins tiella partgida d' jerta, mo ils cantuns astgan aunc ir pli lunsch ed era scommandar de smesar il funs entras vendas e barats (art. 702).

Il prezi ch' ei de metter a quen.

Sco nus havein viü, duein pia ils funs buca vegnir smesai, els duein vegnir attribui entirs e compleins ad in ne l' auter artavel. Els ston per tal intent vegnir schazegiai, e lur valeta ei de metter a quen al stoll, sil qual els crodan. Mo, sin tgei fundament duei la schazegiada d'aventar, tgei summa ei de metter a quen? Quei ei ina damonda d'immensa impurtonza pil prosperar dil stan puril. Vegnan ils funs taxai memia bass, lura sere-sultescha ina malgiustia e malulivadat encunter ils artavels, ils quals ston secuntentar cun ina conderschida en daners. Vegnan ils funs encuntercomi taxai memia ault, ei quei dir e maldueivel encunter quel, che surpren els. Il bein renda ad el buca il tscheins della summa, ch' el ha stoviu pagar, el sto savens gia sebetter els deivets per conderscher ora ils conartavels, el sto greviar ses beins sur mesira cun hipotecas, seigi per porscher a quels segirezia, seigi per rumper si ils daners necessaris de pagar ora els. Tgei nezegia ei lu, che il funs seigi jus entirs sin in artavel, sche il sorprendider po buca seriscuder dals crediturs e sto finalmein vender siu fatg? Sch' ins vul evitar talas trestas consequenzas, sto il funs vegnir taxaus e mess a quen per in prezi gest e raschuneivel, correspondent alla veritabla valeta interna dil bein. E quei prezi selai eruir, cun prender sco funda-

ment la *rendita* dil bein. *La valeta de rendita* (Ertragswert) duei vegnir messa a quen. Quella ei nuot auter che la summa capitalisada dil gudogn netto, il qual vegn intralauter tratgs annualme in ord il fons. Sch' in bein renda pia 1000 fr. ad onn netto, quei vul dir suenter haver tratg giu las spesas e la lavur, fuss sia valeta de rendita 20,000 fr., sche nus sebasein sin in peitscheins de 5 0/0, e 25,000 fr. de quintar 4 0/0¹⁾.

La valeta de rendita ei differenta dalla schinumnada *valeta commerciala* din bein. Valeta commerciala ei la summa, ch' in bein de tala e tala sort, en tal e tal liug, sepaga ordinariame in de vender. Quella summa survarga il bia la valeta de rendita dil fons. Quei per differentes motivs. La rendita ei buc adina tgunsch d' enconuscher e quintar. Cumprader e forsa era il vendider creien savens en buna fei, ch' ella seigi pli aulta ch' en verdat. Els train p. ex. buca giu tuttas spesas, emblidan forsa de quintar vivonda e lavur dil patrun, amortisaziun dils baghetgs e della iseglia. Els han en égl in diember d' onns favoreivels e fritgeivels e pertratgan buca, che quei savessi cul

¹⁾ La valeta de rendita dependa pia da duas caussas: 1. dal gudogn netto porschius dal fons, 2. dal peitscheins, il qual ei usitau duront in cert temps. Dr. Laur propona de multiplicar il gudogn cun 25, pia de sebasar sin 4 0/0. Mira era sias ulteriuras proposiziuns ariguard il calcular la valeta de rendita en „Mitteilungen des Schweiz. Bauernsekretariates“ n. 33 p. 23.

temps semidar. Els vesan, co ils prezis de biestga e dils products, sco latg, pischada, caschiel, creschan els davos onns ad in crescher, e spiculeschan, quei mondi ussa en perpeten dalla scala si, els sminan buc, ch' ei savessi forsa era dar zacu in cal, che suenter carschen seigi aunc adina vegniu digren. Els quantan pia fauls e surpagan il funs, s' imaginond forsa aunc de haver fatg ina splendida fatschenta! Mo igl ei buca adina mo quens e zeffras, ch' entruideschan il pur a cumprar funs. Savens eis ei ina certa luschezia de posseder bialas aclas, ils pli gronds mises ed ils pli fritgeivels curtins; savens eis ei la premura d' arrondir ils beins, d' unir aunc quella e quella zensla cun siu prau, quei e quei frust cul quolm; savens eis ei era l' attaschadadat e la carezia pil sulom e vitg natal, che muenta il pur d' engrondir siu possess. Sch' el ei stimulaus da tals franca-mein buns e nobels sentiments, eis ei buca de far curvien, ch' el calculescha buca mo gudogn e rendita, ch' el paga era zatgei suren per commodeivladat e plascher. Cons eis ei tier nus, che lain bunamein dar giu la liua per bials funs, cunzun bials curtins e praus-casa, e con pintga e restretga ei la biala cultira de nossas vischnauncas! Buca per nuot, tgi che vul cuntentar talas queidas, lai ins pagar!

Sco nus vesein pia, vegnan ils beins savens

surpagai el commerci, tiel vender e cumprar. Quei ei certamein in donn, mo aunc mender eis ei, sche quella valeta stravaganta vegn prida sco mesira, per taxar ils funs mess en partgida, sch' in artavel sto surprendre in bein per cultivar per in valsen, il qual el posseda buc, e pil qual la lavur sa mai e pli mai render. Cun raschun scriva Sur professor *Sigisbert Deplazes* en sia biala lavur sur il pur sursilvan: ¹⁾ «Entras surpagar il funs d'avegnir il pur in sclav dils capitalists. Essend il prezi de cumpra pli gronds che la rendita, sche maglian ils deivets buca mo l'entira rendita, sunder era aunc onn per onn in toc dil funs, e quei san ins numnar il trer anavos dils purs.»

Il Cudisch civil svizzer ha pia compleina raschun stabilend en art. 617. 2.: «*Funs agricols ein de taxar tenor lur rendita.*»

Naturalmein sa il proprietari din funs fagend siu testament fixar dad el ano, per tgei summa quel duei vegnir mess ella partgida, era san ils artavels, sche *tuts* ein d' accord, taxar in bein autruisa che tenor sia rendita, tschentar el pli ault ne era pli bass; pli ault, sche *tuts* sescarpan per el, pli bass, sche negin ha mustgas de surprendre el. — Ordeifer quels cass encuntercomi sto il prezi de rendita vegnir applicaus. Ils artavels duein en emprema lingia sez sespruar de rabitschar ora,

¹⁾ Ischi VIII. annada, pag. 127.

sin con la rendita ed il valsen leusunter muntan, els duein seconvegnir alla buna. Mo savens vegn ei a dar differenzas e carplinas, las parts san buca seunir. Lura ston ellas clamar en agid ils *experts*, prevedi persuenter dalla lescha (mira art. 618). Ils experts vegnan numnai dall' autoritat e duein esser umens, che han studiau ne capeschan schiglioc lur caussa en uorden. Scadin cantun vegn a stuer sestentar de posseder in diember umens cun talas enconuschientschas specialas, els duein procurar a quels in' atgna instrucziun seigi cun tener quors en las scolas agricolas p. ex. Plantahof, ne cun promover la frequentaziun dils quors arranschai a Brugg egl Aargau dal secretariat dils purs svizzers.

Quels experts decidan *definitivamein*, quei vul dir senza che las parts sappien ni reclamar ni requorer, ellas ston sesuttametter senz' auter. Mo era quels experts vegnan, malgrad lur perdertadat, beinduras a haver fastedi de stabilir la rendita exacta de mintga funs. Quei ei lev, nua che ei exista ina regulara comptabilitat agricola, mo tgi tegn ina tala tier nus? Ils experts vegnan sez buc a riva, cura ch' ei manca las indicaziuns necessarias sur raccolta, lavur, spesas, quosts de manteniment etc. ¹⁾ En tal cass stabilescha la le-

¹⁾ Il renomau professor d' agricultura von der Goltz scriva: „Igl ei buca lev de stabilir la rendita netto, e bunamein nunpusseivel sch' il pur tegn buca cudischs exacts“.

scha art. 618: «*Sche la valeta de vendita ei buca enconuschenta avunda, vegn ella quintada sin treis quartas della valeta commerciala.*» La valeta commerciala ei pli leva d'anflar, ella sedat tgunschamein neu cun comparegliar vendas de beins semeglionts ord la medema contrada. Sch' in prau valess pia de vender circa 10,000 fr. e la rendita selai buca stabilir clar avunda, vegn el mess en partgida per 7,500 fr.

Aschia survegn igl artavel il funs per in prezi raschuneivel, ei renda aunc ad el de far il pur, el drova buca sebetter memia zun els deivets, per pagar ora ils conartavels. Mo sco mintga buna lescha, aschia sa era quella vegnir surduvrada. Igl artavel, che ha survegniu quei toc funs per il prezi modest, savess, sepresentond la caschun, vegnir sil pertratg de far ina *speculaziun*, de vender el, seigi tut ne mo frusts ordlunder, per in prezi pli ault, ed aschia metter en sac in gudogn nunmeritau, fatgs per donn de ses conartavels. Il Cudisch civil art. 619 dat per quei a quels in'arma enta maun per sedefender encunter tal speculem davos lur dies. Els drovan, sch' els han tals suspects, mo schar far tier la partgida ina remarca el register funsil, quei ei el cudisch, nua che ils funs vegnan protocollai (Grundbuch). Lura san els, sch' il funs vegn vendius enteifer 10 onns suenter la partgida per in prezi surpassont la va-

leta messa a quen, pretender ina part proporzi-
nada dil gudogn. Mo els astgan buca garegiar pli
che la differenza denter il prezi, ch' ei vegnius
mess a quen ed il prezi commercial, ch' il bein
possedeve dal temps della partiziun. Aschilunsch
sco il prezi obteniu dal speculader survarga quei
prezi commercial, appartegn el ad el entiramein¹⁾.
Sin gudogn, il qual deriva buca dalla speculaziun,
sunder dalla natira p. ex. da carschientscha de
lenna, ne dall' activitat dil sorprendider p. ex. mi-
gliuraziuns, construcziuns, astgan ils conartavels
far neginas pretensiuns (mira art. 619.3)

La partiziun din' entira possessiun u economia purila.

Sco nus havein considerau entochen dacheu
vegn il Cudisch civil en agid als basegns purils:
1. scommandond de smesar ils funs sur ina certa
mesira ora, 2. fagend taxar e metter els a quen
sil fundament della rendita.

Cun quei havess ins forsa saviu secontentar,
mo ils menaders dils purs svizzers han cartiu, ei

¹⁾ *Exempel.* In bein de valeta commerciala de 10,000 fr.
vegn mess a quen ad A per 7500. Ses conartavels B e C
fan tschentiar ina remarca el register funsil. A venda il
prau suenter otg onns sco sulom per in hotel per 12,000 fr.
B e C han il dretg sin ina part proporziunada dil gudogn,
aschilunsch sco el survarga buc la valeta commerciala de
10,000 fr., pia essend treis artavels en tut, sin $10,000 -$
 $7500 = 2500/3 = 833$ fr. l' in. Il surpli de 2000 fr. sa A
salvar.

seigi aunc buca ju lunsch avunda. Els fuvan stimulai dallas suondontas ponderaziuns:

1. san las reglas sur la parcellaziun buca haver dapertut il desiderau resultat, ellas vegnan per bia loghens memia tard, ils beins ein en enqual contrada gia tagliai en zenslas e pendas.

2. ei la mesira minimala, che las leschas cantonalas vegnan a stabilir, aunc adina buca gronda avunda per formar in' atgna possessiun purila, sufficienta de mantener ina casada. Pia sto il pur per saver exister u posseder complexs entirs e serrai, pli vasts ed extendi, che quella mesira minimala, ne ch' el sto haver in diember different frusts. Aschia eis ei surtut il cass en nossas vals. Beins pli gronds ed arrondi selain cheu strusch patertgar, ne che zaconts purs stuessen separter els praus-casa, auters ellas aclas, auters els mises. Quei mass buc; mintga pur sto tier nus, per haver lavur sur tut temps e cultivar cun gudogn, posseder funs situai ellas differentas cultiras, el sto haver in curtin, praus-casa, silmeins in' acla ed in mises. L' economia agricola dil pur grischun secompona perquei ordinariamein d' in diember de frusts savens spatitschai lunsch in ord l' auter. Cun in solet de quels frusts savess el nunpusseivel vegnir tras, el ha basegns de tuts ensemen.

Autruisa eis ei en bia contradas della bassa, surtut els cantuns de Bern, Luzern, Solothurn,

Friburg, Baseltiara, Aargau etc. Cheu ei la lètga denter las differentas sorts de terren cultivabel meins gronda, cheu selai la tiara, consistenta en general en planiras e collinas, tgunschamein divider en complexs serrai ed arrondi. Cheu dat ei bunamein mo grondas possessiuns purilas, numnadas «Bauernhöfe».

En domisdus cass, consisti pia l' economia purila ord in vast complex serrau ne ord frusts spatitschai, dat ei tier la partgida d' jerta la medema impurtonta damonda: *Duei l' entira economia dil pur permiert, siu entir possess en beins agricols, curdar sin in solet ed unic artavel, il qual paga ora tschels, ne sedivider sin plirs?* Domisduas manieras de parter han lur avantatgs, mo domisduas han era lur disavantatgs. Quei vulein nus mirar.

Sche nus *dividin* la possessiun purila dil defunct, surschond in frust ad in, e l' auter ad in auter artavel, lura han tuts ne silmeins plirs igl avantatg de survegnir art e part vid la tiara, e scadin sto portar mo ina part dil deivet correspondent alla rauba, ch' el ha retschiert. Ton po el forsa tgunsch domignar. Mo era cheu dat ei ina vart umbrivauna. L' economia purila, avon sufficienta per trer vi ina casada, ei sli giada si en in diember tocs, dals quals buc in porscha pli il nutriment necessari per ina familia. Enstagl din so-

let pur beinstont, havein nus in diember puranchels, che pon strusch trer flad.

Quella maniera de parter ei surtut usitada en Frontscha, nua ch' ella ei prescretta dal cudisch civil fatgs dal grond imperatur Napoleon I — ella ei era la moda en certas parts della Svizzeria e buca il davos en nossas vals grischunas.

Cheuencunter dat ei autras tiaras e contradas, nua ch' ils beins purils — baghetgs, funs ed iseglia — vegnan tuts ensemen tschentai sin in *solet* stoll, e nua ch' ils auters artavels ston secontentar de retscheiver lur parts en daner ne de viver ensemen cul sorprendider dell' economia. Aschia eis ei en bia contradas della Germania ed Austria, nua ch' il *fegl vegl* ha solets il dretg sils beins agricols de siu bab. Aschia eis ei era en Svizzeria el cantun de Solothurn ed egl Emmenthal bernes, nua ch' il *fegl giuven* sa trer a sesez casa, cuort e funs. Quei sistem schendra senza dubi fermes e stags purs cun grond ed extendiu possess — silmeins sch' il sorprendider sto buca prender giu memia car ils beins — mo persunter ei savens la posiziun de tschels artavels buca la pli favoreivla, els ston entrar en survetsch tiegl artavel sorprendent ne setrer naven per gudignar lur paun en hotels, en fabricas e negoziis.

Quala de quellas duas manieras de parter las possessiuns de purs dueva il Cudisch civil

svizzer preferir? Ins ha cheu oravontut tedlau ils giavischs dils purs sez. Quels han en lur ferma organisaziun, la ligia de purs svizzers, sut comando de *Dr. Laur*, battiu cun tutta energia per il *secund* sistem. Els vulevan buca schar divider ils funs sin plirs artavels. Ed els ein daveras vegni a frida de far entrar lur giavisch el niev cudisch civil, per ventira cun zacontas bein partertgadas modificaziuns.

Il Cudisch civil svizzer regulescha quella materia els art. 620—626, e quels contegnan forsa per nies Grischun la midada la pli radicala ed energica, quella che taglia il pli afuns en la carn. Nus havein cheu buc d'intercurrir, con lunsch las novas disposiziuns corrispundan ne conterdin allas ideas ed als basegns dil pur grischun — ei fuss oz memia tard d'exprimer dubis e temas — nus lein mo exponer, tgei che la lescha perscriiva, senza ne ludar ne sludar.

Il principi fundamental della nova lescha ei, sco indicau, ch' in artavel sappi pretender e garegiar, che l' economia purila — funs e baghetgs — vegnien entiramein e nundivididamein surschai ad el persuls, encunter l' obligaziun de pagar ora tschels artavels. Quei principi ei denton accompignaus d' in gron diember de condiziuns e reglas pli exactas, che duein precisar el clar avunda. Nus vulein, per ton pli tgunsch purtar glisch en

quella materia ualti greva e complicada, tschentar a nusez enzacontas damondas ed empruar de sli-giar quellas ina suenter l' outra.

I. Damonda. En tgei cass van ils beins dell' jerta vi sin in solet artavel?

Quei daventa naturalmein mo cura ch' ei se-tracta d' in' jerta consistenta ord *beins agricols*, pia funs e baghetgs destinai alia cultivaziun della tiara. Sch' enzatgi miera laschond ina fabrica, in nego-zi, capitals, casas en marcaus ne talas silla tiara construidas per trer tscheins ordlunder, lura sa la partiziun dils differents objects buca vegnir sclaus-sa, negin dils artavels savess garegiar de surpren-der tut ensemen. Ei sto pia setractar dall' jerta din agricultur, din *pur*. Mo era il pur pos-seda savens buca mo beins agricols, el ha forsa era daners ella banca, davers enviers amitgs, mo-bilias, che surveschan buc all' agricultura, el ei forsa commember d' interpresas agricolas u indu-strialas. Quels daners e davers, quellas aczias ed obligaziuns san naturalmein vegnir divididas den-ter ils differents stolls. Quels effects surveschan ge il bia ual per ulivar ora ils muns de quels ar-tavels, sils quals ei croda negins funs u baghetgs. La partiziun sa pia vegnir sclausa spirontamein per *ils beins agricols*, ils quals fan part dell' jerta din pur. Tals beins ein ils funs: praus ed ers, pastiras ed uauls, orts e curtins, ils baghetgs uni

vidlunder, sco la casa d'habitaziun dil pur, clavaus e nuels, clavaziels e faners, tegias, chischners etc., finalmein audan era leutier il muvel e l'iseglia p. e. utensils de fenar, carpiens, la marcladira, la stgerpa d' arar.

Mo era cura ch' ei setracta da tals beins agricols ei la partiziun buc adina nunpusseivla. Ella ei sclausa mo sut las duas suondontas condiziuns:

a) *Ch' il defunct hagi buca sez disponiu il contrari, ne ch' ils artavels seigien buca perina de parter era ils beins agricols.*

Era il pur ei libers de disponer sur siu agenfatg en siu testament ne contract d' jerta. Naturalmein astga era buca el privar ses artavels da quella purziun, silla quala quels han in dretg absolut en vertit della lescha. Sch' el ha affons ne beadis sto el schar a quels silmeins $\frac{3}{4}$, sch' el ha mo ils geniturs silmeins $\frac{1}{2}$, sch' el ha mo fargliuns sil pli pauc $\frac{1}{4}$ dil mun d' jerta, che quels retschevessen tenor lescha (art. 471). Cun la part disponibla sa el far, tgei ch' el vul. El sa plinavon sez prescriber, en tgei maniera duei vegnir partiu (art. 608). El sa pia dir en siu testament: «Mes funs e baghetgs duein vegnir parti ulivamein denter mes fegls e mias feglias.» El sa scriber aunc pli exactamein: «Gion duei retscheiver miu quolm Perdatsch, Giachen mia acla Clavauniev, Giusep la Paliu plauna.» Sche quels beins valessen lu

buca tutina bia, stuess quei vegnir ulivau, nunche il defunct vulevi favorisar in dils artavels. Il pur sa finalmein avon che murir era designar en sia disposiziun finala, sch'ei plai, qual artavel duei surprendre tut ils beins agricols. Tuttas quellas voluntats ston vegnir respectadas, ed ellas van avon als art. 620 e suondonts dil Cudisch civil.

Pia pur romontsch, sche ti sminas ch'ei savessi dar denter tes artavels carplinas e pitgpetgs ariguard la partgida de tes beins, pren la breigia de far in testament! Ti eis en consciencia obligaus d'impedir, aschilunsch sco sepo, dispetas ed ujaras en familia!

Ils beins agricols san plinavon senz' auter vegnir parti giu sils differents stolls, sche *tuts* artavels ein cun quei d'accord, sche negin d'els garga de surprendre persuls tut ensemen.

b) La partiziun sa plinavon vegnir sclausa solettamein tier beins agricols, ils quals *fuorman in' unitat economica* (620). Il text tudestg di aunc pli clar: «ein landwirtschaftliches Gewerbe soweit es für den wirtschaftlichen Betrieb eine Einheit bildet». L'unitat ei pia domandada mo ariguard l'economia, la cultivaziun, l'explotaziun — igl ei pia absolutamein buca de basegns, che quels beins fuormien era ina unitat territoriala, ch'els pendien ensemen u setuchien. Era funs spatitschai, era parcelas san constituer ensemen

in' unitat economica, sch' ellas san vegnir cultivadas dad in medem centrum ano, sch' ellas porchan ensemen lavur e susteniment per ina e la medema casada purila. Ei fuss pia fauls de crer, che la partiziun sappi vegnir sclausa mo tier las grondas possessiuns arrondidas della Svizzerza bassa, tier ils schinumnai Bauernhöfe. Gl' artechel 620 plaida clar avunda, cunzun sch' ins pren aunc en consideraziun sia historia e siu intent. A tgi che quei basta buc, lein nus citar ils plaids dil scaffider della lescha *prof. Huber*: «Nicht blos abgerundete Höfe sollen derart geschlossen sich vererben können, sondern auch Komplexe zerstreut liegender Parzellen, die durch die vorhandenen Wirtschaftseinrichtungen, wenn nicht körperlich, so doch wirtschaftlich, zu einer Einheit zusammengehalten werden.» ¹⁾

De gronda impurtonza ei per nus la domanda, schebein era ils beins de *de nos purs grischuns* constitueschan *per regla* ina tala unitat economica? La risposta ei forsa buca leva, la lescha decida quei buca expressamein e la pratica, che savess dar glisch, maunca aunc. Tutina, creig' jeu, selai quei buca snegar cun raschun. Ils beins de

¹⁾ Erläuterungen zum Vorentwurf, 2. Heft, S. 43. Il referent dil cussegl dils cantuns *Hoffmann* s' exprima sin maniera semeglionta: „Der Begriff des landwirtschaftlichen Gewerbes soll nicht abhängig sein vom territorialen Zusammenhang oder von der Abgerundetheit, sondern von der wirtschaftlichen Zusammengehörigkeit und Einheit.“

nos purs, aschi spatitschai sco els ein sigl itschess d'ina vischnaunca ne perfin de dus vitgs vischins, formeschan pella cultivaziun ina certa unitat. Praus-casa e curtin cul baghetg de habitar, ils nuels ed il clavau principal, èrs, praus de truffels, praus maghers e grass, palius e pradas, cons ed aclas, quolms bass e quolms aults cun tegias, clavaus e nuels pli pigns, quei tut secompletescha l' in l' auter, quei tut ei necessari per dar lavur, raccolta u envernadira sur tut onn, quei constituescha ella totalitat ina soletta economia compleina. Ei selai buca distaccar ordlunder in toc de num, senza che la cultivaziun, la tratga de biestga piteschi donn. Nus cartein pia de buc haver entiert, sche nus considerein *per regla* il possess fonsil de nos purs sco in' unitat economica, suttamessa alla prescripziun digl artechel 620.

Mo era cheu dat ei senza dubi *excepziuns*. Buca tuts ils beins agricols de nos purs fan necessariamein part de quella economia unida, buca tuts san vegnir garegiai d' in solet artavel. Quei vesa ins ord ils dus exempels suondonts: Sch' in pur de Laax posseda era beins si Ruschein, ne sch' in pur de Mustér ha era casa e fons giu Trun, setracta ei francamein buca mo d' ina soletta economia, sunder da duas. Buchin dils artavels atgass en quei cass pretender de laguoter en tut, ils beins savessen vegnir tschentai silmeins sin dus stolls.

Il medem ei era il cass, sch' il pur permiert fuva aschi rehs en beins agricols, che quels ein sufficients de mantener buca mo ina, sunder duas casadas. Era cheu selai la partiziun en dus muns buca sclauder. Plinavon astg' ins tier in possess pli extendiu tgunschamein distaccar ordlunder in ne l' auter frust per surdar el ad in auter artavel, che quel, il qual surprind l' economia. Ei sto mo restar a quel aunc ton, ensemen cun quei ch' el posseda gia, ch' ei tonschi per la lavur ed il nutriment de sia casada.

II. Damonda. Qual artavel ha il dretg de sorprender l' economia agricola, la possessiun purila dil defunct?

Sco nus havein viu, sa la partiziun vegnir sclausa solettamein, sch' in dils artavels garegia de sorprender l' entira economia, funs e baghetgs. Qual artavel astga pretender quei?

Nies cudisch civil rispunda buca, sco ils dretgs de Germania ed Austria, il vegl dils fegls, mo era buc sco a Solothurn ed a Bern, il giuven. Ne il vegl ne il giuven ein adina ils megliers qualificai per sorprender e cultivar ils beins, quei dependa dallas circumstanzias. Per quei attribuescha il Cudisch civil ils beins agl «*artavel, il qual sedeclara prompts e para capavels de sorprender els.*» Quei vegn aunc precisau pli datier en art. 621. 2.: «*Artavels, ils quals vulan sez menar l' economia, san*

cun *preferenza* pretender, ch' ella vegni surschada ad els entiramein». Pia, sch' in pur lai anavos plirs fegls, in ch' ei spiritual, in auter ch' ei hotelier, in tierz mercadont ed in quart, il qual ha tochen ussa luvrau ensemen cul bab ils funs, lura ha francamein quel il meglier dretg sill' economia agricola, e buca tshels, ils quals ne capeschan ne sempatschan forsa de biestga, grascha e raccolta.

Mender stat ei cullas *feglias* dil pur. Era sche quellas fussen sezzas capablas de cultivar ils beins, ne sche lur marius lessen e savessen far quei, san ellas tutina buca pretender ne funs ne baghetgs ne muvel, aschiditg sco in dils fegls ha queida e seporscha de prender giu e menar sez l' economia entira. Cun raschun vegn quei artechel, il meins progressiv e dueivel egl entir Cudisch civil, vivamein criticaus.

III. Damonda. Tgei duei daventar en cass de malperinadat denter ils artavels?

Igl ei pusseivel, ch' in artavel garegia de sorprendere persuls l' economia, mo che tshels fan encunter e lessen pli bugen parter ils beins denter tuts, ne magari aunc vender els avon. Ei savess era tgunsch schabigiar, che dus ne plirs artavels secrein d' esser capabels e sedeclaran mintgin prompts de sorprendere tut ensemen. Tgei duein ins far en tals cass, co duei la dispeta vegnir scarplida?

Sche negin vul ceder, dat ei negin' outra via, che d'ir e schar decider la caussa dall' *autoritat*, dal *derschader*. Quel ha la lètga denter treis sli-giaziuns. El sa attribuir l' economia entira ad in solet artavel, el sa parter ils beins denter dus ne plirs stolls, ed el sa finalmein far vender tut en-remen e divider il prezi retratg. Quala de quellas treis sentenzias duei il *derschader* dar? Quei de-penda oravontut da duas circumstanzias: 1. dagl *usit local*, 2. dallas *condiziuns personalas* dils artavels.

Gl' usit local ei l' isonza, che regia en in liug, ina contrada, in cantun. Ordinariamein vala sco sia expressiun il dretg cantonal, che ha regiu to-chen dacheu (art. 5 Cud. civ). Mo sche quella isonza locala plaيدا, sco igl ei p. ex. il cass en nossas valladas, persunter, de schar parter ils beins agricols, de metter giu in frust per stoll, stuess il *derschader* era lu setener vidad ella? Ab-solutamein buca, pertgei che schiglioc vegness igl intent della lescha, de conservar l' economia pu-rila entira e completa, en bia parts della Svizzer-a buca realisada, ne silmeins mo nunperfetgamein. Gl' usit local vegn pia mo en risguard concernent la damonda, qual artavel ha la preferenza sils beins. L' isonza de Bern e Solothurn rispundess p. ex. sisu: il fegl giuven. Tier nus el Grischun exista ei da quellas varts negina isonza, il der-

schader drova pia buca mirar sisu, el drova considerar solettamein il secund punct: las relaziuns personalas dils artavels. El sto tedlar il giavisch de mintgin, mirar tgei che la majoritat preferess, silsuenter intercurrir las qualitats dils artavels prompts de sorprendere l' economia, lur capacitat e sanadat, lur occupaziun de tochen uss, lur liug d' avdonza, lur ulteriur possess en beins agricols etc. Il derschader decida libramein tenor siu pareri, el ei buca suttamess als meinis della majoritat. El sa era far parter ils beins, sche quei corrispunda meglier al cass present. Strusch zacu ha il plaid dil derschader tonta influenza e pussonza sco ual cheu! Possi quel adina posseder enconuschientscha e character avunda per anflar ed eleger la via della giustia e verdat!

IV. Damonda. Sin tgei maniera ha il sorprendider dell' economia de conderscher tschels artavels?

Sur de quella damonda persula seschass ei scriver in grond e bi cudisch; igl Ischi d' uonn va alla fin; ei resta a mi mo aunc zacontas paginas, sufficientas buca per exponer e declarar, sunder per indicar e resumar quortamein la maniera, tenor la quala la conderschida daventa secund la nova lescha.

Igl ei clar, ch' igl artavel, il qual surpren ils beins agricols survegn buca quels per nuot, buca

surcomi. Ils muns han ded esser ulivs en valeta, perquei vegnan ils beins agricols taxai, e la summa schaziada messa a quen al stoll dil sorprendider. Quella schaziada daventa tenor las reglas declaradas plinensi. Ils funs agricols ein de stimar secund lur rendita, casas, muvel ed iseglia secund la valeta commerciala.

Cunquei ch' igl artavel, il qual sorprend l'economia, obtegn per regla il mun gron, pli bia rau-
ba, che quei ch' ei tuccass, sto la differenza vegnir ulivada ora en daners. El sto pagar u con-
derscher tshels artavels.

El survegn pia buca mo ils capo-beins, el vegn leusperas il bia era cargaus cun in bufatg deivet en favur dils conartavels. Co duei el s'enschignar per pagar giu quel? Daner blut ha il pur il bia buca denvons, perquei vegn el a stuer se-drizzar tier bancas u capitalists. Mo quels emprestan ordinariamein buca daners auter ch' encunter ina segirezia sufficienta, encunter hipoteca. Il sorprendider dell' economia vegn pia alla biala entschatta stuer metter sut ils funs e baghetgs retscharts ord l' jerta, aschi gleiti sco tshels artavels vulan vegnir conderschi en daners.

Cheutras savessan denton ils beins artai vegnir greviai sur mesira. Forsa ch' ei schischeva gia avon in ton deivet sin els, forsava era che la summa, ch' igl artavel drova per conderscher tshels,

ei aschi gronda, che la hipoteca scaffida persuen-
ter contonscha bunamein il valsen de funs e ba-
ghetgs. Quei sa surtut daventar, sche l' economia
agricola formescha quasi il solet object dell' jerta,
e ch' il sorprendider posseda pauc ne nuot das-
peras, plinavon era, cura ch' igl ei in grond diem-
ber d' artavels, e ch' ei tucca perquei mo pauc
per in. Cun prender tons deivets a dies, savess
il sorprendider buc exister, il tscheins pella banca
magliass plaunsiu rendita e funs. Perquei sto il
Cudisch civil vegnir en agid, ed el prescriva en
art. 622 il suondont.

Sch' il sorprendider stuess sfundrar els dei-
vets, sa el pretender, che la partiziun ariguard la
economia agricola daventi aunc buca, sunder ve-
gni refretga sin plitard, sin in meglier temps. El
drova buca greviar ils funs retscharts per pli che
 $\frac{3}{4}$ dil prezi mess a quen ad el, compriu las hi-
potecas, che schischevan gia sisu. Sch' il deivet
muntass sin dapli, drova el ad interim buca pa-
gar ora ils conartavels. El sa pretender, ch' ils
beins agricols restien, senza sedivider, la proprie-
tat comunabla de tuts artavels. El sez tegn els; cul-
tivescha e raccoltescha, retrai per suenter sia paga,
il gudogn restont ei de parter denter tuts artavels.
Quels constitueschan ariguard l' economia ina cu-
minonza, numnada *Ertragsgemeinderschaft*, ne per
romontsch: *indivisiun cun participaziun vid il*

gudogn, regulada els art. 347 e 348 dil Cud. civ. Solettamein il sorprendider drova pia viver e luvrar sils beins, tschels artavels san setrer naven e gudignar zanua auter lur paun. Enstagl de lur part capital retscheivan els mintg' onn in ton della rendita dils beins.

Mo cun quei eis ei forsa buca surviu a tuts. Ei dat forsa enqualin denter ils artavels, il qual munglass haver eninagada siu entir capital, e sa buca segidar mo cun ina ratta annuala, culla rendita. El posseda per ex. in negozi, in hotel, ne el vul schiglioc magari far in' impurtonta fatschenta, ne ina speculaziun — e leutier duvrass el danner blut. Ei porta ad el gron entiert, che siu mund' jerta vegn buca pagaus ora, ch' el ei sforzaus de restar ella cuminonza. Cheu dat gl' artechel 624 in arma entamaun per converter, midar sia part vid la cuminonza en capital disponibel.

El sa domandar dal sorprendider dils beins in tetel, ina brev, en la quala quel sedeclara debitors per ton e ton. Enstagl de haver part vid l' economia, survegn pia 'gl artavel sin siu giasch in daver enviers il sorprendider. Quei daver porta naturalmein tscheins, e sto vegnir garantius entras in pègn immobiliar, mess sils beins de cuminonza. ¹⁾ Cun quella brev ne quei tetel sa igl

¹⁾ Aschi lunsch sco quei pègn greviass ils beins de cuminonza cun pli che treis quartas della valeta quintada al sorprendider, pren el la fuorma d' ina *brev de rendita*

artavel conderschiu sepresentar tier ina banca ne in capitalist. El venda leu quei daver u dat el en pègn ed obtegn persuenten en daner seigi sia entira valeta, seigi ina part de quella.

* * *

Nus essan alla fin. Nus havein viu, en tgei maniera inschignusa ed originala il Cudisch civil svizzer sligia las pli grevas damondas, las qualas occupeschan il stan puril d'ozildi. Sia idea fundamentala ei: mantener e scaffir buns purs cun ferm e liber possess. Ils mieds duvrai leutier secloman: buca schar far en tocs ils funs, impedir la partiziun de quels sin differents stolls, dar els entiramein e completamein a mauns ad in solet artavel, il pli habel e meriteivel, metter a quen a quel in prezi gest e raschuneivel, facilitar la conderschida dils conartavels en maniera, che riguarda ton ils interess de quels, sco ils basegns dil sorprendider. Grons e bials pertratgs socials anflan cheu per l'emprema gada lur realisaziun. Possien las novas ideas rumper via atras ils pregiudicis e las isonzas contrarias d'entirs tschen-taners, contribuir sco igl entir cudisch civil al beinstar moral ed economic de nies car pievel svizzer!

successorala (Erbengült). Sur il caracter giuridic ed economic de quella brev selai cheu buca s'exprimer. In'au-tra gada!

